

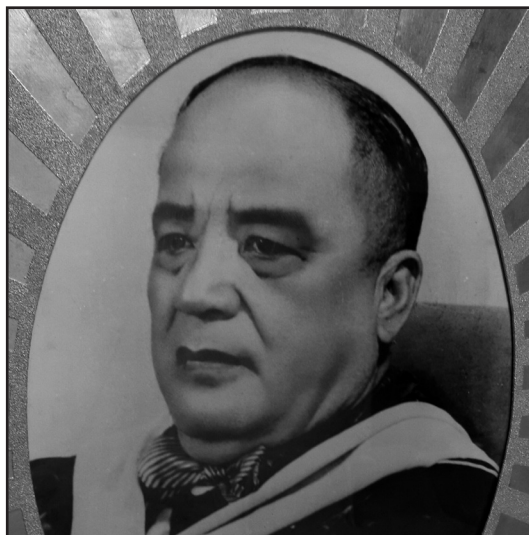
ชีวประวัติและผลงานของ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส

ศาสตราจารย์ นายแพทย์สัญญา สุขพนิชนันท์

ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร 10700

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส (รูปที่ 1) (ต่อไปจะเรียก “อ.หลวงเฉลิมฯ” ตามที่ลูกศิษย์ของท่านในสมัยนั้นนิยมเรียกกันตามบรรดาศักดิ์ที่ท่านได้รับ คือ “หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์” ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แม้ท่านจะคืนบรรดาศักดิ์นั้นไปแล้วก็ตาม) เกิดเมื่อปีวอก วันพุธที่ 19 สิงหาคม 2439 (หมายเหตุ : ตามการยืนยันของครอบครัวของท่านและตามที่ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ณ วันที่ 1 กันยายน 2518¹ และหนังสืออนุสรณ์ในงานสวดดีเกียรติคุณ ระลึกถึง และจัดหาทุน ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส หอฌงภาลัยโรงแรมดุสิตธานี เสาะที่ 29 พฤษภาคม 2519² แม้ว่าทะเบียนนิสสิตบันทึกปีเกิดของท่านเป็น พ.ศ. 2440³ รวมทั้งมีผู้เห็นเอกสารทางราชการที่ยืนยันปีเกิดดังกล่าว แต่ในความเห็นของผู้รวบรวม น่าจะยึดตามปีเกิดที่ครอบครัวยืนยันว่าเป็นปีวอก ซึ่งครบ 10 รอบปีนักษัตรในปี 2559 นี้พอดี เพราะมักจำปีนักษัตรกันไม่ผิด อีกทั้งได้มีการบันทึกไว้ชัดเจนในหนังสืออนุสรณ์ทั้ง 2 เล่มข้างต้นที่ได้เผยแพร่แจกจ่ายออกไป ขณะที่การแจ้งเกิดอาจล่าช้า ไม่ตรงตามความจริงนั้น เป็นที่รับรู้กันอยู่ อีกทั้งเอกสารไม่ว่าจะเป็นทะเบียนนิสสิตและเอกสารทางราชการที่กล่าวอ้างนั้นไม่เคยเผยแพร่ให้สาธารณชนรับทราบมาก่อน) สำหรับบ้านเกิดของท่านที่

รูปที่ 1 รูปของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส หน้าห้องบรรยายเฉลิม พรหมมาส ตึกอดุลยเดชวิกรม ชั้น 3 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

*ข้อมูลส่วนใหญ่ในบทความนี้ได้จากการรวบรวมเพื่อจัดเตรียมเอกสารแจกในงาน “120 ปีชาตกาล ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส” วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2559 ณ ห้องประชุมราชบัณฑิตยสถาน อาคารศรีสวรินทิรา ชั้น 1 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

บันทึกไว้ในทะเบียนนิสสิตว่า “ตำบลวัดพร้าว อำเภอระแหง จังหวัดตาก” เมื่อตรวจสอบกับฐานข้อมูลในปัจจุบันพบว่า ไม่มีตำบลและอำเภอดังกล่าวแล้ว แต่มีวัดพร้าวในตำบลหนองหลวง อำเภอเมืองตาก (ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาจากอำเภอระแหงหรืออำเภอเมืองระแหงในอดีต)⁴ (หมายเหตุ: ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของท่านเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518 บันทึกตำบลบ้านเกิดของท่านไว้ว่า “ตำบลเหนือวัดพร้าว”¹ ก็ไม่ปรากฏชื่อในฐานข้อมูลปัจจุบัน)

บิดาของท่านชื่อ เพิ่ม อาชีพค้าขาย มารดาของท่านชื่อ ตุ่ม ท่านเป็นบุตรชายคนเดียวของครอบครัวในบรรดาพี่น้องร่วมบิดามารดา รวม 7 คน นามสกุลของท่านเดิมลงบันทึกไว้ในทะเบียนนิสสิตตลอดจนหนังสือเวชนิสสิต 2478 และ 2482 ว่า “พรมมาส”^{5,6} มาเปลี่ยนการสะกดเป็น “พรมมาส” ในยุคจอมพลแปลก พิบูลสงคราม โดยปรากฏให้เห็นในหนังสือเวชนิสสิต 2490-2491 ว่า “ศาสตราจารย์ เฉลิมพรมมาส” ตำแหน่งราชบัณฑิตในวิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และอุปนายกของกรรมการสภามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์⁷

อ. หลวงเฉลิมฯ เรียนจบจากโรงเรียนเทพศิรินทร์ (“ชั้นปถมพิเศษ” ตามที่บันทึกในทะเบียนนิสสิต ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีการเรียนภาษาอังกฤษด้วยในสมัยนั้น³ แต่ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของท่านบันทึกไว้ว่า จบมัธยมศึกษา¹ ส่วนหนังสืออนุสรณ์เนื่องในงานสวดดีเกียรติคุณฯ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2519 บันทึกไว้ว่า จบมัธยมบริบูรณ์ ชั้น ม.3² ท่านอาศัยอยู่กับพระมหาเถรผู้เป็นญาติซึ่งบวชและจำพรรษาอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาส ท่านลงทะเบียนเป็นนักเรียนแพทย์ของโรงเรียนราชแพทยาลัย ลำดับเลขที่ 485 เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2456 สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรเป็นแพทย์ตามหลักสูตร 5 ปี ในสมัยนั้น เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2461³ โดยได้รับแพทย์ประกาศนียบัตรจากคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นรุ่นแรก เพราะโรงเรียนราชแพทยาลัยถูกผนวกเข้าเป็นคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปีนั้น (หมายเหตุ: นับเป็นศิษย์ศิรราชรุ่น 23) หลวงพยุ่งเวชศาสตร์ (พยุ่ง เกตุวัล) เพื่อนร่วมชั้นเรียนของอ.หลวงเฉลิมฯ กล่าวชมท่านเรื่องผลการเรียนเป็นที่ 1 ของรุ่นในตลอดช่วง 4 ปีสุดท้ายของหลักสูตรไว้ในหนังสือเวชนิสสิต 2482⁶

อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับราชการเป็นเจ้าหน้าที่แพทย์ประจำห้องตรวจเชื้อ โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งต่อมาอยู่ในความดูแลของแผนกปาไธโลยี (แผนกพยาธิวิทยา) ที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2462 โดยศาสตราจารย์ นายแพทย์เอลเลอร์ จี. เอลลิส (Aller G. Ellis) (อ.เอลลิส) เข้ามาช่วยศิริราชในช่วงแรก (2462-2464) ตามสัญญาความช่วยเหลือโดยมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) เมื่อครั้งสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (สมเด็จพระบรมราชชนก) เสด็จนิวัติมาพระนครเพื่อร่วมงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนี พระพันปีหลวง ประมาณเดือนกรกฎาคม 2463 สองสามเดือนก่อนเวลาที่จะเสด็จกลับไปศึกษาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ต่อที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard School of Public Health) สมเด็จพระบรมราชชนกได้เสด็จมาทรงงานที่ห้องทดลองวิทยาศาสตร์ (ห้องตรวจเชื้อ) ณ ตึกเสาวภาคย์ เพื่อจะได้ศึกษาเชื้อโรคต่าง ๆ และใช้เวลาส่วนหนึ่งของสามเดือนที่ทรงเหลืออยู่เพื่อทำการตรวจสำรวจการสุขาภิบาลในจังหวัดพระนคร เช่น การตรวจเชื้อพยาธิในเลือดของนักโทษในเรือนจำ สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงพบกับอ.หลวงเฉลิมฯ ในขณะที่เป็นเจ้าหน้าที่แพทย์ประจำห้องตรวจเชื้อ คงสังเกตเห็นความเป็นผู้คงแก่เรียนของอ.หลวงเฉลิมฯ จึงมีรับสั่งว่า “เอ็งนี่โปรเฟสเซอร์อะไร มาแอบซุ่มอยู่นี่คน เอาอย่างนี้ ฉันจะให้เธอไปเรียนที่อเมริกากับฉันด้วย” ซึ่ง อ.เอลลิส หัวหน้าแผนกก็สนับสนุนแม้จะต้องเสียแพทย์ผู้ช่วยงานได้อย่างดีไป 1 คน^{8,9}

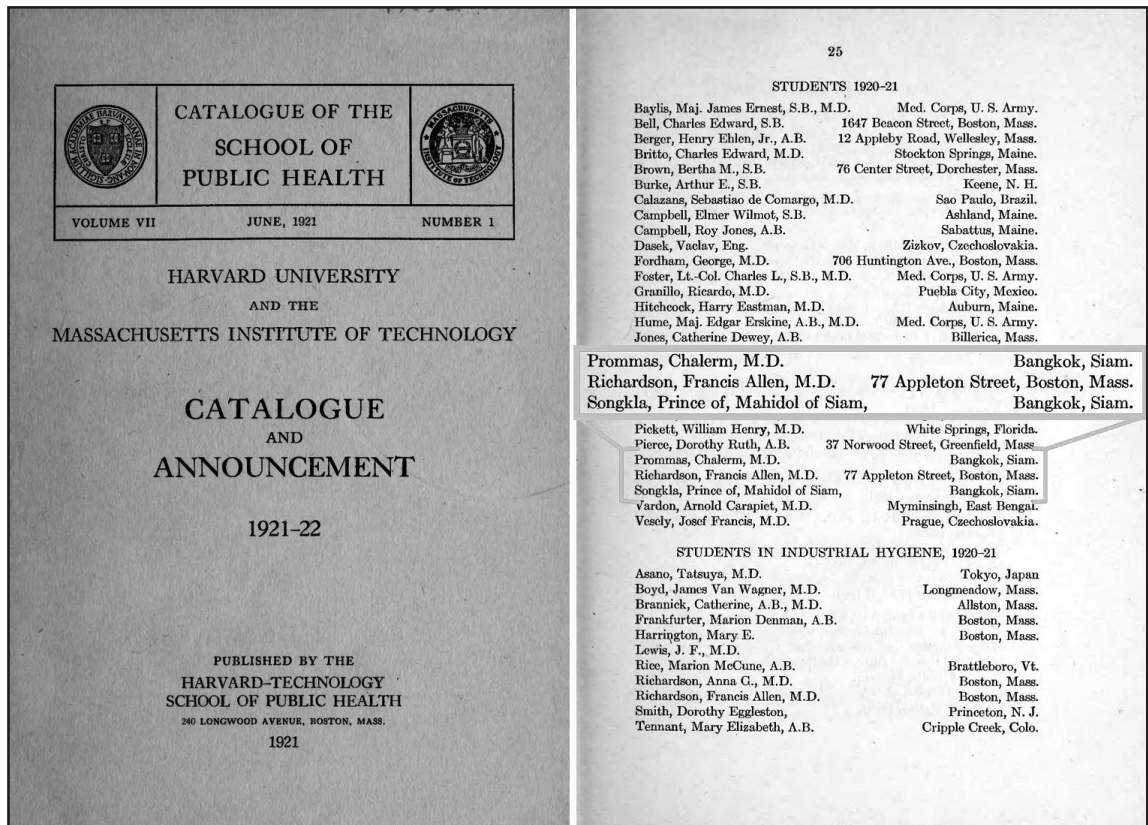
ดังนั้น หลังจากที่มีสมเด็จพระบรมราชชนกทรงเสกสมรสกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2463 ณ วัดสระเปทุมแล้ว สมเด็จพระบรมราชชนกกับพระชายาได้เดินทางกลับไปประเทศสหรัฐ-

อเมริกาพร้อมกับนำ อ.หลวงเฉลิมฯ ไปด้วย โดยออกจากประเทศไทยเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2463 แวะเมืองโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ก่อนไปถึงเมืองบอสตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา¹⁰ ในช่วงเวลาเดินทางบนเรือเดินทะเลข้ามมหาสมุทรนั้นน่าจะใช้เวลาไม่น้อยกว่า 6 สัปดาห์ ย่อมเป็นโอกาสของ อ.หลวงเฉลิมฯ ซึ่งอยู่ในคณะผู้ติดตาม ได้รับพระมหากรุณาธิคุณและนำพระทัยที่งดงามตลอดจนความดีงามต่าง ๆ ของสมเด็จพระบรมราชชนกที่น่าจะประทับใจอย่างลึกซึ้งสำหรับ อ.หลวงเฉลิมฯ และเป็นพลังให้อ.หลวงเฉลิมฯ ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อถวายความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในเวลาต่อมาอย่างไม่ต้องสงสัย แม้แต่ในช่วง 4 เดือนสุดท้ายของการประจวบของสมเด็จพระบรมราชชนกนั้น อ.หลวงเฉลิมฯ กับผู้ได้รับทุนพระราชทานส่วนพระองค์ให้เรียนแพทย์ในประเทศสหรัฐอเมริกา 2 คนแรกก่อนหน้า อ.หลวงเฉลิมฯ คือ ศาสตราจารย์ หลวงลิขิตธรรมศรีพิยัตต์ (ลิ ศรีพิยัตต์) และพันโท หลวงนิธยเวชชวิศิษฐ์ (นิธย เปาเวทย์) รวมทั้งศาสตราจารย์ หลวงพิณพากย์พิทยาเกท (พิณ เมืองแมน) ได้ช่วยกันอยู่เวรดูแลสมเด็จพระบรมราชชนกคนละ 2 คนตามที่คุณหญิงพิณพากย์พิทยาเกท พยาบาลประจำพระองค์ได้บันทึกไว้¹¹

ข้อมูลที่ผ่านมาในอดีตมักบันทึกไว้ว่า สมเด็จพระบรมราชชนกทรงพระราชทานทุนส่วนพระองค์ให้อ.หลวงเฉลิมฯ เรียนวิชาสาธารณสุขศาสตร์จนสำเร็จปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอปกินส์ (Johns Hopkins School of Hygiene and Public Health) เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2466^{5,6,10,12} แต่จากการสืบค้นข้อมูลใหม่ในครั้งนี้ พบว่า เมื่อ อ.หลวงเฉลิมฯ ไปถึงประเทศสหรัฐอเมริกาพร้อมสมเด็จพระบรมราชชนกนั้น ท่านได้ลงทะเบียนเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรสาธารณสุขศาสตร์ (Certificate of Public Health) ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดด้วย โดยมีชื่อปรากฏอยู่ในรายชื่อนักเรียนประจำปีการศึกษา 2463-2464 ร่วมกับสมเด็จพระบรมราชชนกด้วย (รูปที่ 2)¹³ ก่อนที่อ.หลวงเฉลิมฯ จะไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอปกินส์ [หมายเหตุ: ผู้รวบรวมไม่สามารถค้นหาเหตุผล

ที่ อ.หลวงเฉลิมฯ เปลี่ยนที่เรียนในวิชาสาธารณสุขศาสตร์ แต่มีข้อมูลที่น่าสนใจ คือ ศาสตราจารย์วิลเลียม เฮนรี เวลช์ (William Henry Welch) ผู้อำนวยการ Johns Hopkins School of Hygiene and Public Health ได้รับเงินทุนสนับสนุนให้เปิดสถาบันแห่งนี้จากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 (ค.ศ. 1916) ซึ่งครบรอบ 100 ปี ในปีนี้ และเปิดหลักสูตรปริญญาเอกวิชาสาธารณสุขศาสตร์ (Doctor of Public Health, Dr.P.H.) ขึ้นในปี พ.ศ. 2461 (ค.ศ. 1918)¹⁴ ในขณะที่ในช่วงเวลานั้น ทางมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดยังไม่มีหลักสูตรสำหรับ Dr.P.H. ในช่วงเวลาเดียวกัน แม้ว่าจะเป็นสถาบันทางสาธารณสุขศาสตร์แห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี พ.ศ. 2456 (ค.ศ. 1913) แต่ก็เปิดหลักสูตรสำหรับ Dr.P.H. ในภายหลังเมื่อปี พ.ศ. 2465 (ค.ศ. 1922)¹⁵ นอกจากนี้ มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์สนับสนุนแพทย์จากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกให้มาศึกษาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอปกินส์อีกด้วย โดยในปีแรกที่เปิดหลักสูตร Dr.P.H. นั้น มีแพทย์จากประเทศบราซิล (Brazil) และตรินิแดด (Trinidad) เข้าเรียนรวม 3 คน¹⁴

อ.หลวงเฉลิมฯ ใช้เวลา 2 ปีจึงสำเร็จได้รับ Dr.P.H. จากวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิธีการทางห้องปฏิบัติการสำหรับการวินิจฉัยโรคไข้ทรพิษ (ฝีดาษ)” (Laboratory Methods for the Diagnosis of Variola)¹² (หมายเหตุ : สามารถดาวน์โหลดได้จาก <https://archive.org/details/laboratorymethod00prom>) อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นบัณฑิตที่ได้รับ Dr.P.H. รุ่นที่ 5 ของมหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอปกินส์ และเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับปริญญาเอกวิชาสาธารณสุขศาสตร์ นอกจากนี้แล้ว ท่านยังเป็นผู้บุกเบิกให้กับศิษย์ศิริราชอีกหลายคนได้เข้าเรียนที่สถาบันแห่งนี้ ในหนังสือ Johns Hopkins Half-Century Directory 1876-1926 ยังมีแพทย์ไทยอีก 2 ท่าน ซึ่งได้รับทุนจากกระทรวงสาธารณสุขที่ได้รับ Dr.P.H. คือ หลวงเชษฐไวทยาการ (ชู ศีตะจิตต์ ศิริราชรุ่น 21) และพระยาบริรักษ์เวชการ (ไฉ่สวด ติตติรานนท์ ศิริราชรุ่น 19) ตามลำดับ¹⁶ ทั้งนี้ มีรายละเอียดของแต่ละคนปรากฏในหนังสือดังกล่าว ดังนี้

รูปที่ 2 แสดงรายชื่อนักเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรสาธารณสุขศาสตร์ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard School of Public Health Catalogue, Boston, Mass., 1921-1922)¹³ หมายเหตุ: เอกสารนี้ ปัจจุบันถือว่าเป็นของสาธารณะ (Public Domain) แล้ว ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ดี ทางโรงเรียนแพทยมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดแนะนำให้แจ้งดังนี้ Reproduced from a copy held by the Harvard Medical School)

Prommas, Chalerm [21-23 DPH, Vol Asst Pathol 23-25] MD Chulalongkorn Univ (Siam) 18. Traveling Fel Chulalongkorn Univ. Siriraj Hospital Bangkok Siam.

Chedt, Luang [22-24 DPH] MD Chulalongkorn Univ 15. Asst Med Officer Health. Bangkok Siam.

Boriraksh, Phra [23-25 DPH] Grad Med Chulalongkorn 12. Health Officer. Dept Health Bangkok Siam.

[หมายเหตุ: อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับความช่วยเหลือจาก ศาสตราจารย์วิลเลียม เอช ฮาวเวล (William H. Howell) ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการ และต่อมาเป็นผู้ดำเนินการคนที่ 2 ของ Johns Hopkins School Hygiene and Public Health ระหว่างปี ค.ศ. 1926-1931¹⁷ โดย ศาสตราจารย์ฮาวเวลเป็นผู้รับรองให้ อ.หลวงเฉลิมฯ ได้เข้าเรียนการสาธารณสุขศาสตร์ โดยไม่ต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานตามเกณฑ์เหมือนคนอื่นๆ และเป็นการรับรองคุณภาพของแพทย์ไทยทั้งๆ ที่ได้รับเพียงประกาศนียบัตร (อ.หลวงเฉลิมฯ แพทย์ศิริราชรุ่น 23) ทำให้แพทย์ไทยคนอื่นๆ ที่ตามหลังท่านอีกนับ 10 รุ่นได้เข้าเรียนที่สถาบันแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็น พระยาปริกษเวชการ พระเชษฐไวยาการ พระชาวนววิเวช พระเวญจุไวยาการ พระบรรจงพยาบาล และศาสตราจารย์นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง (แพทย์ศิริราชรุ่น 33 ประกาศนียบัตรรุ่นสุดท้าย)]

หลังจากนั้น อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับบรรจุให้เป็น ผู้ช่วยศาสตราจารย์พยาธิวิทยา (voluntary assistant in pathology) ทำงานในภาควิชาพยาธิวิทยาและ บักเทอริวิทยา (Department of Pathology and Bacteriology) (หมายเหตุ: บักเทอริวิทยาเป็นศัพท์ที่ใช้ในอดีต ปัจจุบันควรเรียกว่า “วิทยาแบคทีเรีย” ตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน) ของมหาวิทยาลัยจอห์นส์ ฮอปกินส์เป็นเวลา 2 ปี (2466-2468) โดยในช่วงเวลานั้น หัวหน้าภาควิชา คือ ศาสตราจารย์นายแพทย์วิลเลียม จอร์ส แม็คคอลล์ม (William George MacCallum) พยาธิแพทย์ผู้มีชื่อเสียงอย่างมาก เป็นผู้แต่งตำราพยาธิวิทยา (Textbook of Pathology) ซึ่งเป็นที่นิยมใช้ในการเรียนการสอนทางพยาธิวิทยาอย่างมาก โดยได้รับการตีพิมพ์มากถึง 7 ครั้ง (ระหว่างปี ค.ศ. 1916 ถึง 1945) นับเป็นข้อยืนยันในแหล่งความรู้ทางพยาธิวิทยาชั้นเยี่ยมที่ อ.หลวงเฉลิมฯ ได้ใช้เวลาเรียนรู้ถึง 2 ปี¹⁸

อ.หลวงเฉลิมฯ กลับมาทำงานเป็นอาจารย์ประจำแผนกพยาธิวิทยา โรงพยาบาลศิริราช คณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2468 ทำหน้าที่ช่วยสอน ช่วยงานบริการ และทำงานวิจัยต่าง ๆ ในแผนกพยาธิวิทยา จนได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าแผนกในปี พ.ศ. 2471 ท่านมีผลงานวิจัยการค้นพบวงจรชีวิตของพยาธิตัวจิ๊ด (Life cycle of *Gnathostoma spinigerum*) โดยร่วมมือกับศาสตราจารย์นายแพทย์สวัสดี แดงสว่าง ตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานไว้ในวารสารทางแพทยระดับนานาชาติชื่อ Journal of Parasitology ฉบับเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2476 รวมเวลา 5 ปีที่ใช้ในการวิจัยจนได้รับการตีพิมพ์ หลังจากนั้น ก็มีงานวิจัยตีพิมพ์ต่อเนื่องในเรื่องนี้ในวารสารเดียวกันอีก 2 เรื่อง รวมทั้งวิทยานิพนธ์สำหรับปริญญาแพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิตของศาสตราจารย์นายแพทย์ประดิษฐ์ ต้นสุรัตน์ เรื่องเกี่ยวกับอาหารที่นำโรคพยาธิตัวจิ๊ดมาสู่คน (ดูภาคผนวก 1 ข้างท้าย เกี่ยวกับงานวิจัยเรื่องวงจรชีวิตพยาธิตัวจิ๊ด โดยศาสตราจารย์นายแพทย์สวัสดี แดงสว่าง) ความโดดเด่นในทางวิชาการของ อ.หลวงเฉลิมฯ นั้นเป็นที่ยอมรับในสมัยนั้น ท่านเป็น 1 ใน 2 คนแรกที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตสาขาวิทยาศาสตร์การแพทย์ประยุกต์ร่วมกับพระอภัยมณีตราพพิศาล (ศาสตราจารย์นายแพทย์กำจร พูลงกูร) ในปี พ.ศ. 2485¹⁹

อาจารย์หลวงเฉลิมฯ มีความสามารถในการงานบริหารที่โดดเด่น ทำให้ท่านได้รับแต่งตั้งให้รับตำแหน่ง

สำคัญตามลำดับ ดังนี้ อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข (พ.ศ. 2485-2488) อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข (พ.ศ. 2488-2500) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (23 กันยายน 2500-26 ธันวาคม 2500 และ 1 มกราคม 2501-20 ตุลาคม 2501) (ดูภาคผนวก 3 ข้างท้าย) อาจารย์หลวงเฉลิมฯ มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มองค์กรและสถาบันสำคัญทางการแพทย วิทยาศาสตร์การแพทย์ และการสาธารณสุขของประเทศไทยตามลำดับ ดังนี้^{1,2,8}

- คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน) โดยใช้เวลาเพียงข้ามปีนับตั้งแต่วันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ทรงมีพระราชปรารภให้มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ผลิตแพทย์ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชน เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จมาพร้อมกับพระราชอนุชา (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9) ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรแก่แพทย์และพยาบาล ณ ศิริราชพยาบาล เมื่อปี พ.ศ. 2489 ซึ่งในขณะนั้น อาจารย์หลวงเฉลิมฯ ดำรงตำแหน่งอธิบดีมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์อยู่ ท่านต้องทุ่มเททั้งสติปัญญา แรงกาย แรงใจอย่างมากในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้จัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่ 2 ของไทยได้จนสำเร็จ และเปิดภาคเรียนได้เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2490 ทั้งนี้ อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากศาสตราจารย์ พลตรีพระยา ดำรงแพทยาคูณ (ชื่น พุทธิแพทย์) ผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์และอนามัย สภาอากาศไทย ซึ่งต่อมาเป็นคนบดคนแรกของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ทั้งนี้ ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้เขียนบทความเรื่อง “ผู้สร้างโรงเรียนแพทย์มาตรฐานด้วยมือเปล่า” สดุดีอาจารย์หลวงเฉลิมฯ ไว้ในหนังสืออนุสรณ์ ศาสตราจารย์นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส¹⁹ นอกจากนี้แล้ว ศาสตราจารย์นายแพทย์ประณัติ ลักษณะพุกก์ ศิริราชรุ่น 52 ซึ่งรับราชการเป็นอาจารย์ประจำแผนกอายุรศาสตร์ยุคแรกของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ก็กล่าวยกย่อง อ.หลวงเฉลิมฯ ว่าเป็นผู้ก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ²⁰ (ดูภาค

ผนวก 2 ข้างท้าย เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ โดยศาสตราจารย์นายแพทย์ประยูรดี ลักษณะพุก) (หมายเหตุ: คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ไดโอนมาสังกัดจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และเปลี่ยนชื่อเป็นคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2510)²¹

- คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิบูล วิจารณ์วัตร ผู้ติดตามใกล้ชิดในการทำงานกับ อ.หลวงเฉลิมฯ เกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่ 3 ของไทยนี้ ได้บันทึกไว้ว่า เหตุผลที่ อ.หลวงเฉลิมฯ ในฐานะอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์และผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยแพทย-ศาสตร์ อยากให้มีการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ในต่าง-จังหวัด เพราะต้องการให้แพทย์ได้สัมผัสกับชีวิตในส่วน ภูมิภาคตั้งแต่เป็นนักศึกษาแพทย์ และหวังว่าเมื่อสำเร็จ เป็นแพทย์แล้ว จะได้ประกอบอาชีพอยู่ในส่วนภูมิภาค ประกอบกับการขาดแคลนแพทย์ยังมีอยู่มาก และการ กระจายของแพทย์ไปสู่ชนบทไม่ได้ผล อ.หลวงเฉลิมฯ จึงได้เสนอต่อกระทรวงสาธารณสุขให้จัดตั้งโรงเรียน แพทย์ขึ้นอีกแห่งหนึ่งในส่วนภูมิภาคที่เชียงใหม่ แต่ รัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงครามอนุมัติให้ตั้ง ที่จังหวัดพิษณุโลกตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2497 แต่ก็ยังไม่มีการดำเนินการต่อ แต่อย่างใด ต่อมา ในปี 2499 อ.หลวงเฉลิมฯ ติดต่อ ขอความช่วยเหลือในการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ในส่วน ภูมิภาคกับองค์การบริหารวิเทศกิจของสหรัฐอเมริกา (USOM ต่อมาเปลี่ยนชื่อย่อเป็น USAID) ซึ่งกำลังดำเนิน การช่วยเหลือการศึกษาแพทย์ของประเทศไทยอยู่ ก็ได้ มอบให้นายแพทย์โรเบิร์ต ดับบลิว พริชาร์ด (Robert W. Prichard) มาร่วมวางแผน และเสนอความช่วยเหลือ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2499 โดยทางสหรัฐอเมริกา จะช่วยเหลือด้านเงินครึ่งหนึ่งของราคาก่อสร้าง และอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ในวงเงิน 65 ล้านบาท พร้อมทั้งช่วยเหลือด้านวิชาการ แต่ขอให้สร้างที่จังหวัด เชียงใหม่ซึ่งตรงกับความเห็นของ อ.หลวงเฉลิมฯ อย่างไรก็ตาม เรื่องสถานที่จัดตั้งโรงเรียนแพทย์ถูก ทัดทานอย่างมาก แต่ อ.หลวงเฉลิมฯ ก็ยังคงยืนยันถึง ความเหมาะสมของจังหวัดเชียงใหม่มาโดยตลอด จนสุดท้ายคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและอนุมัติใน

หลักการที่จะจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2499 ต่อมา พันโท นิติย์ เวชวิชิต (หลวงนิติเวชวิชิต) อธิบดีกรมการแพทย์ ในขณะนั้นได้เสนอให้โอนโรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มาให้แก่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (สำเร็จอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2502) จึงมีการซื้อที่ดิน ในบริเวณใกล้เคียงเพื่อสร้างโรงเรียนแพทย์สำเร็จใน เวลาที่ อ.หลวงเฉลิมฯ พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข จึงอาจนับได้ว่า อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นผู้วางรากฐาน ริเริ่มคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ (มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2503 และต่อมาให้โอนมาสังกัดมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2508)^{22,23}

- คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทย-ศาสตร์ พ.ศ. 2491 (คณะสาธารณสุขศาสตร์มหาวิทยาลัย มหิดลในปัจจุบัน) อันที่จริงแล้ว อ.หลวงเฉลิมฯ ได้เริ่ม จัดตั้งหลักสูตรการสอนวิชาสุขวิทยาและสาธารณสุข รวมทั้งปราชิตวิทยา (ปัจจุบันสะกด “ปรัลิตวิทยา”) ขึ้นเป็นครั้งแรกให้นักศึกษาแพทย์ศิริราช เมื่อปี พ.ศ. 2469 โดยมีคณะกรรมการดำเนินงานที่ใช้สถานที่ ปฏิบัติงานด้านการสอนและธุรการรวมอยู่ในแผนก พยาธิวิทยาที่ อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นหัวหน้าแผนกในปี พ.ศ. 2471 เนื่องจากทั้ง อ.หลวงเฉลิมฯ และอ.ส่วสดี ซึ่งทำงานวิจัยเรื่องพยาธิตัวจิ๋ว ล้วนจบ Dr.P.H. จาก มหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอปกินส์ด้วยทุนพระราชทานส่วน พระองค์ของสมเด็จพระบรมราชชนก จึงมีการปรึกษากันในการจัดตั้งหลักสูตรสาธารณสุขศาสตร์อยู่เสมอ และประสานกับศิษย์เก่าผู้จบ Dr.P.H. ที่ทำงานอยู่ กระทรวงสาธารณสุขอยู่ตลอด โดยมีความเห็นตรง กันว่าควรจัดตั้งเพื่อให้แพทย์ที่สนใจวิชาสาธารณสุข ศาสตร์ได้รับความรู้ถูกต้องมากขึ้นโดยไม่ต้องไป ศึกษาต่อในต่างประเทศซึ่งเสียค่าใช้จ่ายมาก ต่อมา ทั้ง อ.หลวงเฉลิมฯ และ อ.ส่วสดี ย้ายมารับราชการใน กระทรวงสาธารณสุข โดย อ.ส่วสดีรับราชการในกรม สาธารณสุข ซึ่งต่อมา ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วย บริการสาธารณสุขแห่งสหรัฐอเมริกา (U.S. Public Health Service) โดยส่งนายแพทย์เฮนรี อาร์ โอเบรียน (Henry R. O'Brien) ซึ่งเรียนจบ Dr.P.H. ชั้นปีเดียวกับ อ.ส่วสดีมาช่วยประเมินความพร้อม สุดท้ายก็ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ซึ่ง อ.หลวงเฉลิมฯ

เป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และ
ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในขณะนั้น
ได้ร่วมกับ อ.สวัสด์ วางหลักสูตรและระเบียบการ
เกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนสาธารณสุข จนสามารถจัด
ตั้งคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
ได้สำเร็จ เปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2491
เป็นหลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต (Master
of Public Health) โดยยังต้องอาศัยสถานที่ของแผนก
พยาธิวิทยาศิริราชใน 2 ปีแรก ต่อมา ได้ย้ายไปใช้ตึก
พยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ซึ่ง อ.หลวงเฉลิมฯ
รักษาการตำแหน่งหัวหน้าแผนก บัณฑิตรุ่นแรกมี 8
คนเข้ารับพิธีประสาทปริญญาบัตรพร้อมนักศึกษาคณะ
อื่น ๆ ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ณ โรงพิธีชั่วคราว
หน้าตึกรังสีวิทยา โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ 31
มีนาคม 2492²⁴

- คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัย
แพทยศาสตร์ โดย อ.หลวงเฉลิมฯ ได้มอบหมายให้
ดร.สตางค์ มงคลสุข ดำเนินการจัดตั้งสำเร็จเมื่อปี
พ.ศ. 2500 โดยมีประกาศจัดตั้งในพระราชกฤษฎีกา
ประกาศ ณ วันที่ 21 ตุลาคม 2501 ให้เป็น “โรงเรียน
เตรียมวิทยาศาสตร์การแพทย์” ก่อน โดยอาศัยสถานที่
ของตึกเทคนิคการแพทย์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
รับหน้าที่เตรียมนักศึกษาให้ คณะแพทยศาสตร์
โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
ในปีต่อมา จึงย้ายมายังอาคารเรียนใหม่ ถนนศรีอยุธยา
และรับสอนนักศึกษาของคณะต่างๆ ในมหาวิทยาลัย
แพทยศาสตร์ทั้งหมดที่จำเป็นต้องศึกษาวิชาด้าน
วิทยาศาสตร์พื้นฐานเป็นเวลา 2 ปี ในปี 2503 ด้
รับการยกฐานะให้เป็นคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์
มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น
คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดลในปี พ.ศ. 2512²⁵

- คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล
โดยในปี พ.ศ. 2497 อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นผู้ริเริ่ม
โครงการผลิตบุคลากรเพื่อทำการตรวจวิเคราะห์ทาง
ห้องปฏิบัติการ (นักเทคนิคการแพทย์) ที่เคยเสนอกันไว้
ในปี พ.ศ. 2487 แต่ถูกระงับไปโดยไม่ทราบเหตุผลแน่ชัด
อ.หลวงเฉลิมฯ ได้ขอความช่วยเหลือจากองค์การ
บริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา (USAID) ซึ่งได้
ตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อจัดวางหลักสูตร โดยมี

ศาสตราจารย์ นายแพทย์กำธร สุวรรณกิจ (คณบดีคณะ
สาธารณสุขศาสตร์) พันโทนิตย์ เวชวิชิต (อธิบดีกรม
อนามัย) ศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสด์ แดงสว่าง
(อธิบดีกรมอนามัย) นายแพทย์โรเบิร์ต ดับบลิว พริชาร์ด
(ที่ปรึกษาชาวอเมริกัน คนเดียวกันกับที่กล่าวชื่อไว้ใน
เรื่องการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ที่เชียงใหม่ข้างต้น) และ
ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิบูล วิราวุธดี ซึ่งเป็นกำลัง
สำคัญในการจัดตั้ง²² โดยมีประกาศพระราชกฤษฎีกา
จัดตั้ง “โรงเรียนเทคนิคการแพทย์” ขึ้นก่อนในวันที่ 3
พฤษภาคม 2499 และเลื่อนขึ้นเป็นคณะเทคนิคการ
แพทย์เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2500 โดยมี อ.วิบูลเป็น
คณบดีคนแรก^{22,26}

- สโมสรแพทย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2470 (ภายหลังรวมกับแพทยสมาคมแห่ง
กรุงสยาม ในปี พ.ศ. 2476 เป็น “แพทยสมาคม
แห่งกรุงสยามและสโมสรแพทย์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย” และต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “แพทยสมาคม
แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์” ในปี พ.ศ. 2490)
อ.หลวงเฉลิมฯ ทำหน้าที่เป็นกรรมการอยู่ 5 ปี (2472-
75 และ 2488) และเป็นนายกแพทยสมาคมฯ อยู่
14 ปี (2477-78, 2481-82 และ 2489-98) ระหว่าง
ดำรงตำแหน่งนายกแพทยสมาคมฯ ท่านมีผลงาน
สำคัญ เช่น ริเริ่มก่อตั้งสมาคมปราบวัณโรค เมื่อวันที่
29 มิถุนายน 2477 ริเริ่มการจัดประชุมแพทย์ภาคกลาง
ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 2497 ริเริ่มจัดตั้งทุนสวัสดิการของ
แพทยสมาคมฯ ในปี 2498 และได้จัดย้ายสำนักงาน
ของแพทยสมาคมฯ จากถนนบำรุงเมือง (สถานตรวจ
โรคปอด กองควบคุมวัณโรค) ไปอยู่ที่บ้านศาลาแดง
(โรงแรมดุสิตธานีในปัจจุบัน) ของสำนักงานทรัพย์สิน
ส่วนพระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2490 ซึ่ง
ท่านได้เอื้อเพื่อให้ทันตแพทยสมาคม เภสัชกรรมสมาคม
และสมาคมพยาบาล มาตั้งสำนักงานอยู่ในบริเวณ
เดียวกัน ศาสตราจารย์ นายแพทย์สนอง อนุภาณุ ศิริราช
รุ่น 48 อดีตหัวหน้าภาควิชาชีวเคมี คณะแพทยศาสตร์
ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เขียนยกย่อง
อ.หลวงเฉลิมฯ ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการของแพทย
สมาคมฯ ว่า “อ.หลวงเฉลิมฯ ได้ทุ่มเทเวลาและทำงาน
ให้กับสมาคมเป็นอย่างมากที่สุด” “นอกจากนั้น ในการ
ประชุมกรรมการทุก ๆ เดือน ท่านก็จะมาประชุมทุกครั้ง
ไม่เคยขาด รวมทั้งการประชุมประจำปีของแพทยสมาคมฯ

ตามจังหวัดต่าง ๆ ท่านก็จะไปร่วมประชุมด้วยแทบทุกครั้งที่ไปได้ นับว่าท่านได้เสียสละและเหน็ดเหนื่อยเพื่อสมาคมอย่างแท้จริง สมาคมจึงเป็นหนี้บุญคุณท่านอย่างมากที่สุด...”²⁷

- สมาคมปราบวัณโรคแห่งประเทศไทย อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2477 โดยมีการประชุม ณ แพทยสมาคม กับผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการป้องกันดูแลรักษาวัณโรค ซึ่งเป็นโรคร้ายแรงในขณะนั้น ต่อมา ในปี 2478 รัชกาลที่ 8 ทรงรับสมาคมฯ ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และในปีเดียวกันได้เปิดทำการตรวจรักษาวัณโรคที่สถานี่ตรวจรักษาวัณโรค โดยใช้สถานี่อนามัยที่ 1 ถนนบำรุงเมือง ด้วยความอนุเคราะห์จากสภาาชาตสยาม²⁸ หลวงวิเชียรแพทยาคม ได้บันทึกไว้ว่า อ. หลวงเฉลิมฯ กับคณะกรรมการสมาคมฯ ดำเนินการจัดหาทุนบำรุงสมาคมฯ ตั้งแต่แรกจัดตั้ง ด้วยการชักชวนเพื่อนและนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงมาประชุม เช่น พระยาสุทรพิพิธ (ต่อมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงมหาดไทยตามลำดับ) พระยาภักดีนครเศรษฐ (นายเลิศ เศรษฐบุตร เจ้าของกิจการรถเมล์ชาวนายเลิศ) พระยาภิรมย์ภักดี (บุญรอด เศรษฐบุตร เจ้าของบริษัทบุญรอด) ฯลฯ จัดการให้มีการแข่งขันฟุตบอลระหว่างจุฬาลงกรณ์กับธรรมศาสตร์ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2477 โดยเก็บค่าผ่านประตูคนละ 1 บาท รายได้ทั้งหมดมอบให้สมาคมปราบวัณโรคฯ หลังจากนั้นมา ก็มีการจัดการแข่งขันฟุตบอลระหว่าง 2 สถาบันนี้เป็นประเพณีดังที่ทราบกันดี^{29,30}

- สมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติสาขาประเทศไทย (International Academy of Pathology, Thailand division หรือ IAP-Thailand) อ.หลวงเฉลิมฯ รับตำแหน่งประธานคณะกรรมการบริหาร หลังจากสมาคมฯ ได้รับการตอบรับให้เป็นสาขาของ IAP ในการประชุมของสมาคมแม่ ณ เมืองเมมฟิส (Memphis) รัฐเทนเนสซี (Tennessee) เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2503 จากนั้น จึงได้มีการจดทะเบียนจัดตั้งสมาคมตามกฎหมาย โดยมีสำนักงานชั่วคราวที่ตึกพยาธิวิทยาโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ต่อมา พระบาราสุนราดร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขได้ให้เกียรติมาเป็นประธานในพิธีเปิดสมาคมฯ ณ สถาบันพยาธิวิทยาโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2504

ตำแหน่งของ อ.หลวงเฉลิมฯ ในครั้งนี้คงนับเป็นตำแหน่งสุดท้ายที่ท่านช่วยรับเป็นประธานฯ ให้หลังเกษียณอายุราชการแล้ว แม้ว่าการดำเนินการจัดตั้งสมาคมฯ นี้เกิดจากความร่วมมือระหว่างศาสตราจารย์นายแพทย์ประดิษฐ์ ต้นสุรัตน์ หัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กับนายแพทย์พอล โรซาห์น (Paul Rosahn) พยาธิแพทย์จากโรงพยาบาลทั่วไปนิวบริเทน (New Britain General Hospital) ในสังกัดมหาวิทยาลัยเยล (Yale University) รัฐคอนเนตทิคัต (Connecticut) ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเข้ามาช่วยพัฒนางานสอนพยาธิวิทยาของไทย โดยได้รับทุนสนับสนุนจากไชน่าเมดิคัลบอร์ด (China Medical Board)³¹

อาจารย์หลวงเฉลิมฯ มีโรคเบาหวานและความดันเลือดสูงเป็นโรคประจำตัว แต่ก็ควบคุมได้ดี สามารถมีกิจกรรมทางสังคมกับเพื่อนฝูงญาติมิตรได้อย่างสม่ำเสมอตลอดมา ท่านถึงแก่อนิจกรรมอย่างสงบเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2518 สิริอายุได้ 78 ปี 9 เดือน 7 วัน^{1,2} ซึ่งราชวิทยาลัยพยาธิแพทย์แห่งประเทศไทยได้กำหนดให้วันครบรอบ 40 ปี ของวันถึงแก่อนิจกรรมของท่านคือ วันที่ 26 พฤษภาคม 2558 เป็นวันพยาธิแพทย์ไทยเป็นครั้งแรก เพื่อรำลึกถึงคุณูปการต่าง ๆ ที่อาจารย์หลวงเฉลิมฯ ได้สร้างสรรค์ให้แก่ประเทศไทย และส่งเสริมให้พยาธิแพทย์ไทยทั่วประเทศร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่สังคมมากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้สังคมได้รู้จักพยาธิแพทย์มากขึ้น และได้ทราบความสำคัญตลอดจนบทบาทหน้าที่ของพยาธิแพทย์ที่มีต่อการแพทย์และสาธารณสุขไทยให้ดีขึ้น

ผลงานวิจัยวิชาการของศาสตราจารย์นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส^{1,2}

ผลงานวิจัยตีพิมพ์ในวารสารต่างประเทศ

- 1) Prommas C. Report of a case of *Opisthorchis felinus* in Siam. Ann Trop Med Parasitol 1927;21(1):9-10.
- 2) Prommas C, Daengsvang S. Preliminary report of a study on the life-cycle of *Gnathostoma spinigerum*. J Parasitol 1933;19(4):287-92.
- 3) Prommas C, Daengsvang S. Nine cases

of human Gnathostomiasis. Indian Medical Gazette 1934;69:207-10.

4) Prommas C, Daengsvang S. Further report of a study on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum*. J Parasitol 1936;22(2):180-6.

5) Prommas C, Daengsvang S. Feeding experiments on cats with *Gnathostoma spinigerum* larvae obtained from the second intermediate host. J Parasitol 1937;23:115-8.

ผลงานวิชาการภาษาไทย

1) เฉลิม พรหมมาส. การปราบโรคพยาธิปากขอที่เกาะตรินิแดด (Trinidad). จดหมายเหตุทางแพทย์ 2466;6(1):60-82.

2) เฉลิม พรหมมาส. การวินิจฉัยไข้ทรพิษโดยการทดลอง. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2467;7(2):18-26.

3) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. โรคพยาธิ ตับ, ปอดและมดรูฟุต. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2471;11(1): 67-77.

4) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. เชื้อมาลาเรียที่พบในคนไข้ของโรงพยาบาลศิริราช. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2472;12(1):1-8.

5) พระอัษฎนตราพาสพิศาล, สวัสดิ์ แดงสว่าง, หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. โครงการปราบวัณโรคตามหลักวิชาการ. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2477;17(4):632-9.

6) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. โรค rhinosporidiosis ในประเทศไทย รายงานคนเจ็บสามราย. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2482;22(2):168-78.

7) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. การสืบสวนค้นคว้า. ใน : คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ศิริราชอนุสรณ์ 2484 หน้า 16-7.

8) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2490; 30(2):83-90.

9) เฉลิม พรหมมาส. การเรียนหมอ (On medical education). สารศิริราช 2492;1(1):1-4.

10) เฉลิม พรหมมาส. พัฒนาการแห่งเวชศึกษาในประเทศไทย. ใน : กระทรวงสาธารณสุข. อนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุข ครบ 15 ปี พ.ศ. 2485-2500. หน้า 499-514.

11) เฉลิม พรหมมาส. การบรรยายถึงความเป็นมาของแขนงวิชาปรสิตวิทยา. วารสารกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ 2505;4:34-7.

ปกิณกะ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน : 5 ธ.ค. 2500 มหาวชิรมงกุฏ (2501 เกษียณอายุราชการ); 5 พ.ค. 2502 ทูตยจุลจอมเกล้า²

อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับโปรดเกล้าฯ พระราชทานปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พ.ศ. 2487³²

อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญคุณวุฒิมาลาเชิดศิลปวิทยา พ.ศ. 2510³³

หน้าที่พิเศษอื่นๆ: กรรมการส่งเสริมภาษาไทย, กรรมการอำนวยการโรงงานเภสัชกรรม, กรรมการพิจารณาการรักษาพยาบาลประชาชน, กรรมการสภาข้าราชการ^{1,2}

ชีวิตครอบครัว

อ.หลวงเฉลิมฯ แต่งงานกับนางตันหยง มีบุตรชาย 1 คน คือ น.พ.ดอนเฉลิม (ศิริราชรุ่น 56 จบพร้อมจุฬารุ่น 1 เป็นนายกสมาคมแพทย์ไทยในอเมริกาคนแรก 2521-2522) ต่อมา นางตันหยงเสียชีวิต อ.หลวงเฉลิมฯ แต่งงานใหม่กับนางจันทร์ มีบุตรธิดาอีก 6 คน คือ 1) น.ส.ยมนา พรหมมาส 2) น.พ.พรเพิ่ม (ศิริราชรุ่น 80) 3) น.พ.พรพันธ์ (ศิริราชรุ่น 83) 4) น.ส.เฉลิมจันทร์ 5) น.ส.เฉลิมจิตร และ 6) นายวงศ์เฉลิม²

เอกสารอ้างอิง

1. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ เฉลิม พรหมมาส Dr.P.H. ม.ว.ม.ป.ช., ท.จ. เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518
2. อนุสรณ์ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส เนื่องในงานสดุดีเกียรติคุณ ระลึกถึง และจัดหาทุนศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส ณ ห้องนภลัย โรงแรมดุสิตธานี เซอร์ที่ 29 พฤษภาคม 2519 โดยคณะกรรมการจัดหาทุน ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางการแพทย์
3. ทะเบียนนิสสิต คณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยความอนุเคราะห์จากงานการศึกษา ก่อนปริญญา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
4. ข้อมูลจากวิกิพีเดีย [https://th.wikipedia.org/wiki/วัดพร้าว_\(จังหวัดตาก\)](https://th.wikipedia.org/wiki/วัดพร้าว_(จังหวัดตาก)) และ <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเมืองตาก> ค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559

5. เวชชนิสิต 2478 คณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. เวชชนิสิต 2482 คณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. เวชชนิสิต 2490-2491 คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
8. ตุ่มทิพย์ แสงรุจิ. ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส (หลวงเฉลิมคัมภีร์เวชช์). ใน: คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. ปุชนิยาจารย์ 120 ปี โรงเรียนแพทย์ศิริราช. กรุงเทพฯ: คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล 2554 หน้า 182-187.
9. Ellis AG. The service to medicine in Siam rendered by His Royal Highness Prince Mahidol of Songkla, C.P.H., M.D. (Harvard). Bulletin of the Institute of the History of Medicine Vol. IV, No. 2, February, 1936. ปรากฏในหนังสือชุมนุมพระนิพนธ์และบทความเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย รวบรวมพิมพ์โดยคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล วันมหิดล 24 กันยายน 2508.
10. สรรใจ แสงวิเชียร และคณะบรรณาธิการ. 120 ปี มหิดล อุดมเดช. กรุงเทพฯ: คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล 2555.
11. คุณหญิงพินพากย์พิทยาภท. พระกรุณาธิคุณของสมเด็จพระบรมราชชนก. ใน: สรรใจ แสงวิเชียร และคณะบรรณาธิการ. 120 ปี มหิดลอุดมเดช. กรุงเทพฯ: คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล 2555.
12. The Johns Hopkins University, Baltimore. Conferring of degrees at the close of the forty-seventh academic year. June 12, 1923. In the lyric theatre at 4 P.M. ดาวน์โหลดจาก URL: <https://jscholarship.library.jhu.edu/bitstream/handle/1774.2/36768/commencement1923.pdf?sequence=1> ค้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2559
13. Harvard School of Public Health Catalog, Boston, Mass., 1921-1922 ดาวน์โหลดจาก URL: <https://www.myheritage.com/research/collection-90100/compilation-of-published-sources?lang=TH&itemId=66396028&action=showRecord> ค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559
14. Our first century จากหน้าเว็บของ Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health ดูจาก URL: <http://magazine.jhsph.edu/2015/summer/features/a-century-of-firsts/index.html> ค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559
15. ข้อมูล Harvard School of Public Health จาก URL: <https://www.hsph.harvard.edu/> ค้นเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2559
16. Johns Hopkins Half-Century Directory 1876-1926 ดาวน์โหลดได้จาก URL: <https://archive.org/details/johnsh1926brow> ค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559
17. ข้อมูล Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health จาก URL: <http://www.jhsph.edu/about/history/deans-of-the-school/> ค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559
18. ประวัติของภาควิชาพยาธิวิทยา มหาวิทยาลัยจอห์นส์ ฮอปกินส์ URL: <http://pathology.jhu.edu/departments/about/history/index.cfm> ค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559
19. สุด แสงวิเชียร. ผู้สร้างโรงเรียนแพทย์มาตรฐานด้วยมือเปล่า. ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518
20. ประณัติ ลักษณะพุกกี. ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส ผู้ก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬา. ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518
21. นิลิต ลีละวงศ์. ประวัติและความเป็นมาของคณะแพทยศาสตร์ จุฬา. กรุงเทพฯ : สมาคมศิษย์เก่าแพทย์จุฬาลงกรณ์, 2524.
22. วิบูล วีรานูวัตต์. คณะแพทยศาสตร์ ร.พ.เชียงใหม่และคณะเทคนิคการแพทย์. ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส Dr.P.H. ม.ว.ม, ป.ช., ท.จ. เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518
23. ข้อมูลจากเว็บไซต์คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ URL: <http://www.med.cmu.ac.th/2014/about-us-th/history.html> ค้นเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2559
24. สวัสดิ์ แดงสว่าง. ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส (หลวงเฉลิมคัมภีร์เวชช์) กับวิชาสาธารณสุขศาสตร์ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส Dr.P.H. ม.ว.ม, ป.ช., ท.จ. เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518
25. ประวัติ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลจากเว็บไซต์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล URL: <http://science.mahidol.ac.th/th/history.php> ค้นเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2559
26. ข้อมูลเกี่ยวกับคณะเทคนิคการแพทย์ จากเว็บไซต์คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล URL: http://www.mt.mahidol.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=187&Itemid=161&lang=th ค้นเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2559
27. สอนอง อนุภาณุ. ผลงานของท่านอาจารย์นายแพทย์เฉลิม พรมมาสที่เกี่ยวกับแพทยสมาคม. ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518
28. สงคราม ทรัพย์เจริญ. 60 ปี สมาคมปราบวัณโรคแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. วารสารวัณโรคและโรคทรวงอก. 2538;16(3):117-9.
29. หลวงวิเชียรแพทยาคม. คำสดุดี ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส. ในอนุสรณ์ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เนื่องในงานสดุดีเกียรติคุณ ระลึกถึง และจัดหาทุน ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส ณ หอชนาลัย โรงแรมดุสิตธานี เซาร์ที่ 29 พฤษภาคม 2519 โดยคณะกรรมการจัดหาทุนศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางการแพทย์
30. งานฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ จากวิกิพีเดีย

URL: <https://th.wikipedia.org/wiki/งานฟุตบอลประเพณีจุฬาฯ-ธรรมศาสตร์> ค้นเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2559

31. ประดิษฐ์ ต้นสุรัตน์. 65 ปีกับกล้องจุลทรรศน์. ใน : อร่าม ธรรมธัช, บรรณาธิการ. 84 ปี ศาสตร์จารย์ นายแพทย์ประดิษฐ์ ต้นสุรัตน์ พิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสมีอายุครบ 84 ปี 16 มกราคม 2539, หน้า 15-40.
32. เวชชนิสิต 2521 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
33. เวชชนิสิต ศิริราช 100 ปี 2530-2533 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

ภาคผนวก 1 เกี่ยวกับงานวิจัยเรื่องวงจรชีวิตพยาธิตัวจิ๊ด โดยศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง
(หมายเหตุ: คัดลอกมาเป็นบางส่วนจากเอกสารอ้างอิง หมายเลข 2)

ศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง (ศิริราชรุ่น 33) ผู้ทำงานวิจัยร่วมกับ อ.หลวงเฉลิมฯ ได้บันทึกไว้ในบทความเรื่อง “ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิมพรมาสกับการค้นคว้าทางการแพทย์” ในหนังสืออนุสรณ์ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมาส เนื่องในงานสวดดีเกียรติคุณ ระลึกถึง และจัดหาทุน ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมาส ณ ห้องนภลัย โรงแรมดุสิตธานี วันเสาร์ที่ 29 พฤษภาคม 2519 ที่จัดโดยคณะกรรมการจัดหาทุนศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมาส เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางการแพทย์ ดังนี้

เมื่อข้าพเจ้า (ศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง) เริ่มรับราชการเป็นอาจารย์สอนนักศึกษาแพทย์อยู่ในแผนกพยาธิวิทยา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2475 โดยมีคุณหลวงฯ (ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมาส) เป็นหัวหน้าแผนก เป็นอยู่ได้เพียงไม่กี่วัน คุณหลวงฯ ก็มาพูดกับข้าพเจ้าว่า “หมอ เรามาช่วยกันค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับหนอนพยาธิชนิดหนึ่งซึ่งยังไม่ทราบว่าเป็นอะไร ผมได้มาจากผู้ป่วยนานแล้ว ยังเก็บดองไว้ในแอลกอฮอล์ นี้อย่างงี้แล้ว” แล้วท่านก็ยื่นขวดเล็กๆ ที่มีหนอนพยาธิ (ซึ่งยัง identify ไม่ได้ว่าเป็นอะไร) ให้ข้าพเจ้าดูและเล่าว่า ผู้ป่วยบอกว่า หนอนนี้ออกมาจากผิวหนังซึ่งบวมๆ เจ็บๆ คันๆ เล็กน้อยเคลื่อนที่ได้ ข้าพเจ้าเคยจำได้ว่าเมื่อครั้งเป็นนักศึกษาแพทย์นั้น เรายินิจฉัยคนไข้พวกนี้ว่าเป็นการบวมเกี่ยวกับโรคประสาท (Angioneurotic edema) ทั้งนั้น ...

จากนั้นมาไม่นาน เราก็พยายาม identify หนอน

พยาธิตัวที่คุณหลวงฯ ดองไว้นสำเร็จ ปรากฏว่าเป็นหนอนพยาธิชนิด *Gnathostoma spinigerum* เราตกลงให้เรียกชื่อหนอนนี้เป็นคำไทยๆ เพื่อให้ง่ายในการจดจำทั้งแก่คนไข้และแพทย์เองว่า “ตัวจิ๊ด” เหตุผลก็เพราะคนไข้บอกกับเราว่า เมื่อมีอาการบวมคันและเจ็บต่อนก่อนที่หนอนจะไชออกมานั้น ลักษณะการเจ็บเป็นแบบเจ็บจี๊ดๆ อีกทั้งตัวหนอนก็มีขนาดเล็กมากด้วย “โรคตัวจิ๊ด” ซึ่งแต่เดิมพวกเรามากให้การวินิจฉัยว่าเป็น Angioneurotic edema จึงกลายมาเป็นชื่อที่แพร่หลายโดยเป็นอาการของโรคที่ทำให้เกิดขึ้นโดย *Gnathostoma spinigerum* ด้วยประการฉะนี้ ข้าพเจ้าจึงได้รับการมอบหมายให้ไปค้นคว้าหาตำราและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อจะได้ศึกษาให้ละเอียดต่อไป แต่เราต้องประสบความยุ่งยากเป็นอย่างมาก เพราะในห้องสมุดของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลหรือแม้ห้องสมุดใดๆ ในประเทศไทยในขณะนั้น เราหาเอกสารเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่ได้เลย จะหาได้บ้างในตำราปาราสิตบางเล่มซึ่งเขียนไว้เป็นอย่างดีคือ อธิบายเพียงด้าน Morphology พอสังเขป และบอกว่าหนอนพยาธินี้พบและรายงานไว้เป็นครั้งแรกจากกระเพาะไส้ซึ่งตายในสวนสัตว์ที่กรุงลอนดอน และทำให้เกิดโรคในคนรายแรกจากประเทศไทย สำหรับวงจรชีวิตและการติดต่อไม่มีเล่มใดพูดถึง เราจึงปรึกษากันว่า จะทำอย่างไรจึงจะได้รายละเอียดให้มากกว่านี้ได้ บังเอิญข้าพเจ้านึกขึ้นได้ว่า เมื่อข้าพเจ้าศึกษาอยู่ที่โรงเรียนอาชีวศาสตร์เขตร้อนที่กัลกัตตา ประเทศอินเดีย ท่านผู้อำนวยการโรงเรียน Col. Acton เคยบอกข้าพเจ้าไว้ว่า ถ้ามีปัญหาอะไรเกี่ยวกับโรคพยาธิเขตร้อน และต้องการความช่วยเหลือแล้ว ขอให้เขียนจดหมายไปหาท่าน ท่านยินดีจะช่วยเหลือเท่าที่จะกระทำได้ ข้าพเจ้าจึงเขียนจดหมายเล่าเรื่องโดยย่อไปถึงท่าน และขอร้องให้ท่านส่ง references เท่าที่จะมีมาให้ ในสมัยปี พ.ศ. 2485 การคมนาคมโดยทางเครื่องบินยังไม่มี การเดินทางจากเมืองกัลกัตตามากรุงเทพฯ ต้องมาโดยเรือเดินสมุทรใช้เวลาประมาณ 10 วัน และขณะที่รอการติดต่อในครั้งนี้ซึ่งข้าพเจ้าจำได้ว่ากินเวลาประมาณ 3-4 เดือน... เอกสารที่ขอไว้จากอินเดียมาถึง บรรจุเต็มลังไม้ใหญ่ และจะต้องส่งกลับคืนด่วน เรายังมีงานที่จะต้องรีบอ่านบันทึก ย่อ และคัดลอกอีกมากมาย ซึ่งข้าพเจ้าจำได้ว่าต้องใช้เวลานานพอสมควรทีเดียว กว่าที่จะส่งกลับคืน

ไปอินเดียได้...

ถึงตอนนี้เราพอจะได้ค่าในการตั้งต้นค้นคว้าเรื่องตัวจิ๊ดกันบ้างแล้ว โดยที่หนอนพยาธินี้จะพบในกระเพาะของแมวและสุนัข เราจึงขอแมวจากบ้านผู้ป่วยที่สงสัยว่าจะเป็นโรคตัวจิ๊ด ซึ่งความร่วมมือจากแผนกสรีรวิทยาช่วยส่งกระเพาะสุนัขที่นักศึกษาแพทย์ได้ทำการทดลองไปแล้วมาให้ บนหนทางแห่งความสำเร็จนั้น ย่อมต้องมีอุปสรรคอยู่ และข้าพเจ้าใคร่ขอถือโอกาสเล่าถึงอุปสรรคของเราเฉพาะที่เกี่ยวกับการเลี้ยงแมวไว้เพื่อทดลอง เพราะเราต้องเผชิญปัญหาหลายด้าน หลายประการ อย่างไรก็ตาม เราก็ต้อสู้และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ตามลำดับ เป็นต้น ค่าอาหารแมวเราก็อาศัยที่เลี้ยงสัตว์ของแผนกพยาธิวิทยามาถึงปัญหาใหญ่ที่เราต้องใช้กำลังใจเข้าต่อสู้อย่างมาก คือ การฆ่าแมว เพราะการทดลองจำเป็นต้องพิสูจน์ด้วยการฆ่าแมว แต่คนไทยเราต่างฝังใจกันมากในครั้งกระนั้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ กระทั่งมีผู้ใกล้ชิดหลายท่านพูดเตือนอยู่เสมอว่า “การฆ่าแมวนั้นบาปหนักมาก” ซึ่งทำให้ต้องสะดุ้งมาก แต่เราก็ต้องทนทำ เพราะใครที่จะให้ได้ความรู้เพื่อไปช่วยประชาชนส่วนมาก นอกจากนั้น บางครั้งแมวที่ทดลองไว้ก็หลุดหายไปจากกรงเลี้ยง จำเป็นต้องตั้งต้นกันใหม่ อีกอย่างหนึ่งที่สร้างความรำคาญใจให้แก่เราอยู่บ่อย ๆ คือ การพูดเปรย ๆ จากเพื่อนแพทย์พวกเรากันเองว่า “จะมานั่งค้นคว้ากันไปทำไม ที่อื่น เมืองนอก เขาทำกันมากมายหลายประเทศ เราเพียงแต่ตามเขาก็น่าจะทันอยู่แล้ว เราจะได้อะไรขึ้นมา ผู้พูดก็ยังมองไม่เห็น”

เมื่องานผ่านช่วงนี้ไป เราก็ค่อย ๆ ก้าวต่อไปทีละน้อย เราได้ไข่จากหนอนพยาธิตัวแก่ในแมวและสุนัข แล้วเราก็ต้อเลี้ยง larvae โดยการเอาไข่ใส่ลงในน้ำใน petridish แต่ larvae ก็อยู่ในน้ำได้ไม่นาน คือ เพียง 2-3 วันก็ตายหมด ตอนนั้นเราหลงทางและจนปัญญากันอยู่นาน เพราะไปเข้าใจว่า คงจะต้องมีอะไรภายในครีวหรือในบ้านที่เป็นตัวนำพาพยาธินี้ผ่านก่อนเข้าสู่คนอีกทีหนึ่ง หรือ Intermediate host นั่นเอง เพราะผู้ป่วยที่เป็นโรคเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิงซึ่งมีหน้าที่อยู่กับบ้านและทำครัว เราจึงมุ่งไปที่แมลงสาบและหมัด แต่ก็ไม่ได้ผลอะไรเลย ทำกันอยู่นานจนท้อใจเกือบต้องหยุดการค้นคว้า แล้ววันหนึ่งข้าพเจ้าได้ปรึกษากับคุณหลวงฯ ว่า น่าจะคิดถึงและทดสอบกับ cyclops บ้าง เพราะ larvae

อยู่ในน้ำได้นานพอสมควรจึงอาจเข้าไปอยู่ใน cyclops ได้ในทำนองเดียวกันกับ *Dracunculus medinensis* (Guinea worm) ซึ่งคุณหลวงฯ ก็เห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าเคยเห็นและเคยศึกษาตัว cyclops เมื่อเรียนโรคอายุรศาสตร์เขตร้อนในอินเดียมาก่อน จึงไปตักน้ำที่บ่อซึ่งอยู่ในสวนหลังโรงพยาบาลศิริราชมาตรวจก็พบว่า มี cyclops ที่ไม่มีหนอนพยาธิอยู่เลยเป็นจำนวนมาก จึงนำมาใส่รวมกับ larvae ที่เพิ่งฟักออกจากไข่ในหลอดแก้ว จากนั้นประมาณ 2-3 ชั่วโมง ก็ได้ดูดขึ้นมาตรวจด้วยกล้องจุลทรรศน์ ประหลาดใจมากที่พบว่า มี larvae อยู่ในตัว cyclops มากมาย จึงเชิญคุณหลวงฯ ให้มาดูและศึกษาร่วมกันเป็นครั้งแรก เราต่างดีใจเป็นที่สุด และคิดว่าจะสามารถค้นคว้าหาวงจรชีวิตของมันได้ ซึ่งก็จะเป็นครั้งแรกในโลกด้วย เพราะยังไม่มีใครพบและรายงานไว้ในเอกสารใด ๆ เลย จากนั้นไม่นาน เราก็ต้อรายงานเรื่องนี้ใน Journal of Parasitology โดยการส่งเรื่องผ่านไปยัง Prof. W. W. Cort, หัวหน้าแผนก Helminthology ของ School of Hygiene and Public Health, Johns Hopkins University ซึ่งเป็นอาจารย์คนหนึ่งของคุณหลวงฯ และท่านก็ได้ช่วยเหลือจัดการพิมพ์ในวารสารดังกล่าวนี้ให้ได้ด้วยดี เมื่อปี ค.ศ. 1933 (พ.ศ. 2476) ในหัวข้อเรื่อง “Prommas, C., and Daengsvang, S., 1933: Preliminary report of a study on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum*., J Parasitol: 19, 287”...

อนึ่ง ขณะทำการค้นคว้าเรื่องนี้ เราได้ทำการรวบรวมผู้ป่วยด้วยโรคนี้เฉพาะที่มีตัวหนอนพยาธิออกมา และนำไปพิสูจน์ได้แน่นอนว่า เป็นตัว *Gnathostoma spinigerum* ซึ่งมีทั้งสิ้น 9 ราย ในช่วงระยะประมาณ 1 ปี จึงได้รายงานเรื่องนี้ในปี ค.ศ. 1934 (พ.ศ. 2477) ในวารสาร Indian Medical Gazette หัวข้อเรื่อง “Prommas, C., and Daengsvang, S. (1934) Nine cases of human Gnathostomiasis: Indian Med Gaz., 69, 207”...

คุณหลวงฯ และข้าพเจ้าได้พยายามค้นคว้ากันต่อไป ถึงวิธีที่หนอนพยาธินี้ติดต่อมาสู่คนและวงจรชีวิตของมัน (life cycle) เราต้องใช้เวลามากประมาณ 3 ปี และในที่สุดก็แน่ใจว่าหนอนพยาธิตัวจิ๊ดนี้คงจะเข้าสู่คนได้โดยการกินเอาพยาธิในระยะติดต่อ (larval stage) จากเนื้อปลาช่อน ปลาตุ๊กเข้าไป เพราะการทดลองพบว่า

life cycle ของพยาธิเกิดขึ้นได้สำเร็จ โดยวิธีให้แมวกิน หนอนพยาธิระยะติดต่อกับปลาช่อนและปลาดุกที่ ทดลองไว้ แต่จะไม่ได้ผลถ้าให้แมวกินตัวอ่อนของพยาธิ ที่กำลังเจริญอยู่ใน cyclops เราจึงได้พิมพ์ผลงาน ดังกล่าวนี้นี้ติดต่อกันในวารสาร Parasitology ของ สหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1936 (พ.ศ. 2479) และปี ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) ตามลำดับ ดังหัวข้อต่อไปนี้ “Prommas, C., and Daengsvang, S. (1936): Further report of a study on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum*., J Parasitol: 22, 180” และ “Prommas, C., and Daengsvang, S. (1937): Feeding experiments on cats with *Gnathostoma spinigerum* larvae obtained from the second intermediate host. J Parasitol: 23, 115.”

การทดลองในระยะหลัง ๆ นี้ เราได้ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประดิษฐ์ ต้นสุรัตน์ มาร่วมงานด้วย จึงทำให้ งานของเราก้าวหน้าเร็วขึ้น อนึ่ง เราเกิดปัญหายุ่งยาก เกี่ยวกับการจะหาปลาช่อนที่แน่ใจว่าไม่มีหนอนพยาธิ อยู่เลยมาเพื่อใช้ในการทดลอง แต่ด้วยความร่วมมือ เป็นอย่างดีของกรมการประมงในขณะนั้น ได้ช่วยแบ่ง ปลาช่อนจากการทดลองเลี้ยงตั้งแต่ยังเป็นไข่ปลาจน ฟักเป็นตัว และเมื่อปลาโตพอแก่การทดลองแล้ว ก็ได้ นำมามอบให้ตามที่เราขอไป งานของเราจึงสำเร็จลงด้วย ดีและเร็วกว่าที่คาดไว้

เมื่อทุกอย่างเรียบร้อย เราก็มานึกถึงเรื่องการสอน นักศึกษาแพทย์... วิธีที่จะให้เกิดความเข้าใจง่ายและ รวดเร็วนั้น จำเป็นจะต้องมีการถ่ายรูปทั้งโดยการใช้ และไม่ใช่กล้องจุลทรรศน์ และถ้าจะให้สมบูรณ์ที่สุดก็ ควรมีการถ่ายภาพยนตร์ประกอบ... ในที่สุด เราก็ได้ ภาพต่าง ๆ ตลอดจนภาพยนตร์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเราภูมิใจ เป็นอย่างมาก เพราะดูเหมือนจะเป็นภาพยนตร์เกี่ยวกับ หนอนพยาธิชนิดนี้มันแรกในโลก ที่ทำขึ้นใน ประเทศไทย... แต่เป็นที่น่าเสียดายยิ่งที่ฟิล์มม้วนนี้ได้ ถูกระเบิดและไหม้สูญหายไปในตอนปลายสงคราม [หมายเหตุ: ในปัจจุบัน หน่วยพิพิธภัณฑ์ศิริราชสามารถกู้ กลับมาได้จากการติดต่อขอสำเนาจากพิพิธภัณฑ์ ภาพยนตร์ไทย หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน)]

ผลสำเร็จจากการค้นคว้าเรื่องตัวจิ๋วและวงจรชีวิต ของมันที่ได้พิมพ์เผยแพร่ออกไปแล้ว เราคิดว่า ทำให้ แพทย์หลาย ๆ ประเทศรู้จักประเทศไทยตลอดจนวงการ

แพทย์ของเราดีขึ้นมาก ซึ่งข้าพเจ้าก็รู้สึกภูมิใจเป็น อย่างมากกว่าได้มีส่วนสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศชาติ และประวัติการแพทย์ไทยในครั้งนี้ แต่ข้าพเจ้าต้อง ดีใจเป็นพิเศษ คือ การได้มีโอกาสมาเป็นผู้ร่วมงานกับ คุณหลวงฯ นักค้นคว้าชั้นยอดผู้หนึ่งของวงการแพทย์ เมืองไทย จนได้สำเร็จสมความปรารถนาของเรา

ภาคผนวก 2 เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ โดย ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประยูร ลิขณะพุก

(หมายเหตุ: คัดลอกมาเป็นบางส่วนจากเอกสารอ้างอิง หมายเลข 20)

“... เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท มหิดล (รัชกาลที่ 8) เสด็จมาพระราชทานปริญญาบัตร แก่แพทยศาสตรบัณฑิตรุ่น 51 ซึ่งเป็นรุ่นก่อนผม 1 รุ่น ทรงมีพระบรมราโชวาทแก่นักศึกษาใหม่ และทรงมีพระ ราชปรารภว่าประเทศไทยยังต้องการแพทย์อีกมาก ควรมีโครงการผลิตแพทย์เพิ่มขึ้นเพื่อจะได้มีแพทย์ สำเร็จมาช่วยเหลือประชาชนได้มากขึ้น ในเวลานั้น ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส (หลวงเฉลิม คัมภีรเวชช์) เป็นผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (ตำแหน่งนี้ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นอธิการบดี) ได้ถือเอาเป็น นโยบายสำคัญ ดำเนินการเพื่อก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์ แห่งใหม่ขึ้นมา ระยะนั้นเป็นระยะที่สงครามโลกครั้งที่ 2 เพิ่งยุติใหม่ๆ เศรษฐกิจของบ้านเมืองกำลังทรุด การจะ ตั้งคณะแพทยศาสตร์ใหม่ขึ้นมาได้นั้น จะต้องอาศัย ทั้งกำลังเงิน กำลังบุคคล (อาจารย์) กำลังความคิด และผู้สนับสนุนเป็นอันมาก ในขณะนั้น มหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์สังกัดกระทรวงสาธารณสุข มิใช่สังกัด สำนักนายกรัฐมนตรีอย่างปัจจุบัน และกระทรวง สาธารณสุขก็มีงบประมาณน้อย กำลังจะตั้งโรงพยาบาล ต่างจังหวัด ประกอบกับอาจารย์เก่า ๆ และแพทย์จำนวน ไม่น้อยที่มีความเห็นขัดแย้ง ในการจะตั้งโรงเรียนแพทย์ ขึ้นอีก ฉะนั้นความหวังที่จะตั้งคณะแพทยศาสตร์แห่ง ใหม่จึงเลื่อนลงเติมที แต่เนื่องจากความสามารถ ความมีวิริยะอุตสาหะและกุศโลบายอันเลิศของท่าน ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรหมมาส ทางรัฐบาลจึง ได้อนุมัติให้ตั้งคณะแพทยศาสตร์แห่งใหม่ขึ้น คือ “คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์” สังกัด มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข...”

“เนื่องจากมีผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือ และมีความเห็นเป็นฝ่ายตรงกันข้ามในการที่มีคณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ ขึ้น ทำให้มีการดำเนินการและข่าวเข้าหูพวกเรา ทำให้ใจคอไม่ใคร่สบายอยู่เนื่อง ๆ คือ ในเดือนหนึ่ง ๆ จะมีข่าวว่า แพทย์จุฬาฯ จะล้มอยู่หลายครั้ง ทำให้พวกเราเกิดความไม่แน่ใจในการทำงาน ทำให้สมาธิในการทำงาน ซักลดลง ต้องถามอาจารย์หลวงเฉลิมฯ บ่อย ๆ ท่านก็ยืนยันคำเดียวว่า ถ้าท่านยังอยู่ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ ต้องไม่ล้ม ต่อมาได้ข่าวว่ารัฐมนตรีสาธารณสุข ที่เปลี่ยนตัวใหม่พอดีในเวลานั้น เป็นผู้หนึ่งที่เคยคัดค้านการตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ตอนนั้นเราจึงจะรู้ชะตากรรม เพราะขณะนั้นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข เจอใคร เขาก็บอกว่า “ยังไฉ คณะใหม่ล้มแล้วจะไปอยู่ที่ไหน?” ตอนนั้น อาจารย์หลวงเฉลิมฯ บอกว่าท่านจะต่อสู้จนถึงที่สุด ถ้าล้ม ท่านก็ออกแต่ท่านจะเตรียมสนามให้พวกผมลงให้ได้ (หมายถึงจะหางานอื่นทำได้) เนื่องจากผมทำงานใกล้ชิดกับท่านมาก พวกเรามากจะอุปโลกให้ผมเป็นคนไปถามท่านถ้ามีข้อสงสัยอะไร ผมก็ต้องคอยดูว่าวันนี้ป่าเหลิมอารมณ์ดีหรือไม่ ถ้าอารมณ์ดีก็กล้าถาม บางครั้งกว่าจะถามได้ ต้องรอเลิกงานตอนเย็นแล้วท่านไปสมาคมแพทย์ฯ ที่ศาลาแดง (โรงแรมดุสิตธานีตั้งอยู่ในปัจจุบัน) ซึ่งตอนนั้นท่านอารมณ์มักจะดี

คงจะด้วย “ดวง” ของคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ยังไม่ควรล้ม และควรเจริญมาถึงบัดนี้ เมื่อกลางปี พ.ศ. 2491 รัฐมนตรีสาธารณสุขเปลี่ยนตัว สถานการณ์จึงดีขึ้นโดยลำดับแต่นั้นมา เพราะ ร.ม.ต. ใหม่ท่านสนับสนุนอาจารย์หลวงเฉลิมฯ

ปกติอาจารย์หลวงเฉลิมฯ ทำงานบริหารที่ศิริราช ตอนเช้า พอบ่ายโมงเศษ ๆ ท่านก็ถึง ร.พ.จุฬาฯ ทุกวัน มิได้ขาด จนกระทั่งท่านครบเกษียณอายุราชการไปเมื่อ 10 ปีเศษนี้ ท่านทั้งหลายจะเห็นว่าท่านมีความอดุสาหะ มานะ พยายาม และทุ่มเทกำลังกาย กำลังความคิดของท่านฟันฝ่าอุปสรรคทั้งหลายอย่างเด็ดเดี่ยวมิได้ย่อท้อ จึงทำให้คณะแพทย์จุฬาฯ ตั้งขึ้นมาได้อย่างมั่นคง และในระยะแรก ๆ วิชาพยาธิวิทยาอาจารย์น้อย ท่านก็ได้มาปาฐกถาและคุมสอนทางห้องปฏิบัติการด้วยตัวเองเสมอ ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นผู้มีตำแหน่งสูงสุดของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ท่านเป็นห่วงนักศึกษาห่วงคณะ พยายามหางบประมาณสร้างตึกกายวิภาค

ตึกพยาธิวิทยา ตึกสรีรวิทยา และอื่น ๆ ทำให้คณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ เจริญขึ้นมาจนปัจจุบันนี้ สำหรับผมเองคิดถ้าไม่มีท่านผู้นี้ คณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ อาจไม่มีก็ได้ ผมจึงอยากฝากข้อคิดอันหนึ่งแก่แพทยศาสตรบัณฑิตของคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯทั้งหลายว่า ศาสตราจารย์ นายแพทย์หลวงเฉลิมพรมมาส มีคุณสมบัติพอสมควรที่เราจะยกย่องท่านเป็นผู้เริ่มก่อตั้งเสมือนผู้ให้กำเนิดคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ได้หรือไม่? สมควรที่ศิษย์จากคณะแพทยศาสตร์แห่งนี้ จะสร้างอนุสรณ์ให้แก่ท่านสักชิ้นหนึ่งหรือไม่? ขอได้พิจารณาดู ขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เมื่อประมาณ 3 ปีมาแล้ว ท่านก็ได้เข้ามาทำผ่าตัดต่อกระเจกที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์นี้ แสดงว่าท่านยังมีใจผูกพันต่อสถานที่นี้อยู่”

“... การก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ของท่านนั้น ท่านดำเนินการด้วยการลงทุนน้อยที่สุดจนแทบจะว่าตั้งได้ด้วยมือกับมันสมอง และความมานะบากบั่นต่อสู้อุปสรรคต่าง ๆ ของท่านโดยแท้ ต่อมาภายหลังได้มีคณะแพทยศาสตร์ถือกำเนิดขึ้นมาอีกหลายคณะ แต่ละคณะต้องลงทุนกันเป็นเงินมหาศาลดังที่เห็นกันอยู่ ถ้าจะพูดถึงการเตรียมการท่านมีเวลาเพียงประมาณ 10 เดือน ดังจะเห็นได้จากหนังสือของกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ที่ 905/2489 เรื่องขอความร่วมมือในการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ จากอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (ฉ. พรมมาส) ถึงผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์และอนามัยสภากาชาดไทย ลงวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2489 และคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ เริ่มเปิดสอนได้ เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2490...” (“ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส ผู้ก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ” โดย ศ. นพ.ประยูติ ลักษณะบุกก์ ศิริราชรุ่น 52 ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518)

ภาคผนวก 3 ผลงานของ อ.หลวงเฉลิมระหว่างทำหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

สมัยที่ 1 ระหว่างวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2500-26 ธันวาคม พ.ศ. 2500 (นายกรัฐมนตรี คือ นายพจน์ สารสิน และ รมต. คนก่อนหน้า คือ จอมพลอากาศ พิน รณนภากาศ ฤทธาคนี)

สมัยที่ 2 ระหว่างวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501-20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 [นายกรัฐมนตรี คือ จอมพล ถนอม กิตติขจร และ รมต. คนถัดไป คือ พระบาราศนราดรุ (หลง เวชชาชีวะ)]

ในช่วงประมาณ 1 ปีเศษนี้ ไม่น่าจะทำอะไรได้มากนัก เพราะเป็นช่วงรัฐประหารโค่นล้มอำนาจของจอมพลแปลก พิบูลสงครามโดยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งแต่งตั้งรัฐบาลขึ้นโดยมีนายกรัฐมนตรี คือ นายพจน์ สารสิน และจอมพล ถนอม กิตติขจรในช่วงเวลานั้น แต่กระนั้นเอง อ.หลวงเฉลิมฯ ในฐานะ รมต.ว่าการกระทรวงสาธารณสุขก็มีผลงานดังนี้

1. สนับสนุนการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
2. สนับสนุนการจัดตั้งคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
3. ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ซึ่งเดิมมีโรงเรียนแพทย์ 2 แห่ง คือ คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล และ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ นอกจากนี้ ยังมีคณะทันตแพทย์ คณะเภสัชศาสตร์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ และคณะสัตวแพทยศาสตร์ (ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ต่อจาก อ.หลวงเฉลิมฯ คือ หลวงพิณพาทย์พิทยาเกท)
4. ควบคุมป้องกันการแพร่ระบาดของวัณโรค โดยคณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาควบคุมวัณโรคขึ้นในเดือนเมษายน 2500 ต่อมาในปี 2501 ได้จัดตั้งมูลนิธิวัณโรคขึ้น
5. ควบคุมป้องกันการแพร่ระบาดของไข้หวัดใหญ่เอเซีย (Asian Flu) ในปี 2500 และอหิวาตกโรคในปี 2501 ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ทางสาธารณสุขขณะนั้น
6. เปลี่ยนเป้าหมายจากการควบคุมไข้มาลาเรียมาเป็นการกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรียให้สอดคล้องตามมติขององค์การอนามัยโลก ในปี 2501
7. โรงพยาบาลประสาท พญาไท เปิดทำการในปี 2500
8. ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาผ่าน United States Operation Mission (USOM) ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น United States Agency for International Development (USAID) ในช่วงสงครามเย็น เช่น เริ่มคิดโครงการกำจัด

มาเลเรีย (malaria eradication), โครงการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ โครงการจัดตั้งโรงเรียนนักเทคนิคการแพทย์ที่ศิริราชและจุฬาลงกรณ์ก่อนที่จะมาเป็นคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, โครงการกำจัดอหิวาตกโรค, โครงการปรับปรุงอนามัยชนบท (Local Health Development Project) ในการให้ความรู้ด้านสุขภาพไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศโดยพัฒนาและนำไปใช้เทคโนโลยีด้านสาธารณสุข เช่น การส่งแพทย์จากส่วนกลางออกไปต่างจังหวัด หรือจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ไปในพื้นที่สีแดง การพัฒนาอนามัยชนบทให้สอดคล้องกับองค์การเร่งรัดพัฒนาชนบท

9. เริ่มแผนดำเนินงานผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กระทรวงสาธารณสุข เป็นการเริ่มต้นของสาธารณสุขมูลฐาน โดยโครงการปรับปรุงอนามัยชนบท (Local Health Development Project) ที่เป็นโครงการทดลองระยะเวลา 3 ปี (2500-2502) ต่อมาพัฒนาเป็นแนวทางการดำเนินงานผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2520-2524 (หมายเหตุ : ชื่อ “ผสส.” และ “อสม.” กำเนิดขึ้นภายหลังในช่วงของสาธารณสุขมูลฐานได้รับการดำเนินการอย่างเต็มที่ช่วงหลัง คือ 2520-2524)
10. ส่งแพทย์ พยาบาล พร้อมเวชภัณฑ์ ไปดูแลให้การรักษายาบาลชาวไทยเชื้อสายอิสลามที่เดินทางไปประกอบศาสนกิจ ณ เมืองเมกะ ใน ปี พ.ศ. 2500

หมายเหตุ: ในช่วงเวลาที่ อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขนั้น ปลัดกระทรวงสาธารณสุข คือ พระบาราศนราดรุ (16 ก.พ. 2497-27 พ.ค. 2501, เกษียณอายุราชการ) และหลวงพิณพาทย์พิทยาเกท (16 ส.ค. 2501-31 ธ.ค. 2503) อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ คือ หลวงพิณพาทย์พิทยาเกท (2500-2502) อธิบดีกรมสาธารณสุข (กรมอนามัย) คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสดิ์ แสงสว่าง (16 ต.ค. 2497-16 ส.ค. 2501) และนายแพทย์

กำธร สุวรรณกิจ (16 ส.ค. 2501-2505) อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ คือ หลวงลิปิธรรมศรีพยัคฆ์ (17 เม.ย. 2488-30 พ.ย. 2500) และศาสตราจารย์ ดร. เกสักรจำลอง สุวคนธ์ (30 พ.ย. 2500-2505) และอธิบดีกรมการแพทย์ คือ พ.ท.นิตย เวชชีวิสต์ (12 มี.ค. 2485-29 ก.ย. 2501)

มีข้อสังเกตว่า อ.หลวงเฉลิมฯ, ศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง, หลวงลิปิธรรมศรีพยัคฆ์, พ.ท.นิตย เวชชีวิสต์ และศาสตราจารย์ ดร. เกสักรจำลอง สุวคนธ์ ล้วนเป็นนักเรียนทุนพระราชทานของสมเด็จพระบรมราชชนก ส่วนหลวงพิณพากย์พิทยา เกทซึ่งเป็นนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระบรมราชชนก ระหว่างที่ไปศึกษาแพทยศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา

เอกสารอ้างอิง (สำหรับภาคผนวก 3)

1. Kennedy JE. A brief history of USOM support to public health & population programs in Thailand. 1972 (ดาวน์โหลดจาก http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacs890.pdf เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2559)
2. กระทรวงสาธารณสุข. แนวทางการดำเนินงานผู้สื่อข่าวสารสาธารณสุข (ผสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2500-2524. นนทบุรี: กระทรวงฯ; 2520.
3. กระทรวงสาธารณสุข. อนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุข ครบ 20 ปี พ.ศ. 2485-2505.
4. กระทรวงสาธารณสุข. 90 ปี การสาธารณสุขไทย เพื่อคนไทย สุขภาพดี. นนทบุรี: กระทรวงฯ; 2552.

Professor Doctor Chalerm Prommas (19 August 1896-26 May 1975)

1913-1917 Graduated from Faculty of Medicine at Chulalongkorn University (preclinical & clinical years at Siriraj Hospital, Bangkok, Siam; changed from Royal Medical School, established in 1890 as the first medical school in Thailand; later changed to Faculty of Medicine and Siriraj Hospital, University of Medical Sciences in 1942 and finally to Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, Bangkok, Thailand in 1969).

1917-1920 Staff in the Germ Identification Laboratory at Siriraj Hospital, then faculty member at Department of Pathology, first established in 1919 by Prof. Dr. Aller G. Ellis from Department of Pathology at Thomas Jefferson University Medical School under the 2 year contract with the Siam Government.

1920-1921 Student, Certificate of Public Health course at Harvard University School of Public Health

1921-1923 Doctor of Public Health (Dr.P.H.) at Johns Hopkins University School of Hygiene and Public Health (Essay: Laboratory Methods for the Diagnosis of Variola) Member of the "Ubiquiteers" during 1922-1923 (before the establishment of the Delta Omega Honorary Public Health Society at Johns Hopkins in 1924)

1923-1925 Voluntary assistant in pathology at Department of Pathology, Johns Hopkins University School of Medicine.

1925-1928 Faculty member at Department of Pathology, Siriraj Hospital

1926 Initiated a course of hygiene and public health in the medical student curriculum

1928-1942 Appointed to be Head, Department of Pathology at Siriraj Hospital

1927 President of the Chulalongkorn Medical School Alumni Club that later merged with Medical Association of Siam in 1933 to be Medical Association of Thailand under the Royal Patronage; being the president for 14 years from 1934 to 1955 (except during 1936-1937 and 1940-1945).

1927 Published a case report of *Opisthorchis felineus* in Siam. Ann Trop Med Parasitol 1927;21(1):9-10.

1933 Published the research work on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum* in Journal of Parasitology (worked with Prof. Dr. Svasti Daengsvang, also Dr.P.H. from Johns Hopkins University School of Hygiene and Public Health)

- 1) C Prommas, S Daengsvang. Preliminary report of a study on the life-cycle of *Gnathostoma spinigerum*. J Parasitol 1933;19(4):287-92.
- 2) C Prommas, S Daengsvang. Nine cases of human Gnathostomiasis. Indian Medical Gazette 1934;69:207-10.
- 3) C Prommas, S Daengsvang. Further report of a study on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum*. J Parasitol 1936;22(2):180-6.
- 4) C Prommas, S Daengsvang. Feeding experiments on cats with *Gnathostoma spinigerum* larvae obtained from the second intermediate host. J Parasitol 1937;23:115-8.

1934 Initiated working committee to eradicate tuberculosis, the most serious disease during that period; became the first president of the Tuberculosis Association of Thailand in 1935

1942 Appointed by the Royal Academy (Royal Institute of Siam) to be 1 of the first 2 royal academy fellows in applied sciences

1942-1945 Director, Department of Medical Sciences, Ministry of Public Health

1945-1957 Director, Department of University of Medical Sciences, Ministry of Public Health & President, University of Medical Sciences, Bangkok, Thailand [including the first 3 medical schools in Thailand, starting from: 1) Faculty of Medicine and Siriraj Hospital (Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University at present); 2) Faculty of Medicine, Chulalongkorn Hospital (Faculty of Medicine, Chulalongkorn University at present); and 3) Faculty of Medicine, Chiang Mai Hospital (Faculty of Medicine, Chiang Mai University at present) – the 2nd & 3rd medical schools successfully established under his administrative excellence)

1947 Helped establishment of Faculty of Medicine, Chulalongkorn Hospital, University of Medical Sciences, the second medical school in Thailand; later changed to Faculty of Medicine, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand in 1967.

1948 Helped establishment of Faculty of Public Health, University of Medical Sciences, the first school of Public Health in Thailand; later changed to Faculty of Public Health, Mahidol University, Bangkok, Thailand in 1969.

1954 Reconsidered the previously aborted project to establish school of medical technologists and asked help from the United States Agency of International Development (USAID); later promoted to Faculty of Medical Technology, University of Medical Sciences in 1957 and finally changed to Faculty of Medical Technology, Mahidol University in 1969.

1956 Helped establishment of Faculty of Medicine, Chiang Mai Hospital, University of Medical Sciences, the third medical school in Thailand & the first medical school in the rural area (in the north of Thailand); later changed to Faculty of Medicine, Chiang Mai University, Chiang Mai Province, Thailand in 1965.

1957 Initiated the establishment of Faculty of Medical Sciences, University of Medical Sciences; later changed to Faculty of Sciences, Mahidol University in 1969.

1957-1958 Minister, Ministry of Public Health

Achievements:

1) Supported the establishment of the third medical

school in Chiang Mai, the first one in the rural areas of Thailand – Faculty of Medicine Chiang Mai Hospital, University of Medical Sciences (now under University of Chiang Mai).

- 2) Supported the establishment of Faculty of Medical Technology, University of Medical Sciences (now under Mahidol University).
- 3) Supported all activities of the University of Medical Sciences with the first two medical schools in Thailand, Faculty of Dentistry, Faculty of Pharmacy, Faculty of Public Health, Faculty of Medical Sciences, and Faculty of Veterinary Medicine.
- 4) Led the prevention program against tuberculosis under the steering committee in controlling tuberculosis and established tuberculosis foundation.
- 5) Fought against Asian Flu and cholera epidemics in 1957 and 1958, respectively.
- 6) Intensified the objective from prevention to eradication of malaria in cooperation with the World Health Organization (WHO) in 1958.
- 7) Supported the newly opened Neurology Hospital in Bangkok in 1957.
- 8) Worked closely with the United States via the United States Operation Mission (USOM), and later the United States Agency for International Development (USAID) during the cold war in many programs such as malaria eradication, establishing the third medical school in Chiang Mai, the school of medical technologists in Bangkok at the first two medical schools, cholera eradication, the local health development project, etc.
- 9) Initiated the health promotion program in 1957 to create local health care providers in all rural areas in Thailand that was achieved its goal 24 years later (evolved into the WHO program under the theme “health for all by the year 2000.”)
- 10) Sent medical team to take care of Thai people who joined the Hajj, the pilgrimage to Mecca, under the Siam government policy in 1957.

1961 The first president of the International Academy of Pathology, Thailand Division

26 May 1975 Passed away – in 2015, the 40th anniversary of his death was announced to be the Thai Pathologists Day by the Royal College of Pathologists of Thailand.